

Небојша РАШО

МОЛБА ХЕРЦЕГНОВСКЕ ОПШТИНЕ ЗА ПОВРАЋАЈ СТАРИХ ПРИВИЛЕГИЈА

Топалска комунитад најмлађа је бокелска аутономија под Венецијом. Функционисала је од 1718. до 1797. и оставила значајан траг у историји српског народа и историјском памћењу. Попут свих општина у Далмацији и Боки и Топалска општина сматрала је општину као важно и неутуђиво достигнуће. Након пада Млетачке републике 1797, делегација Топалске општине изјавила је генералу Рукавини да ће се предати аустријској власти под истим условима под којим је Котор признао власт Млетачке републике. Осим тога, у случају да ћесар напусти Боку не смије је уступити другом владоцу већ да Бока, а са њом и Топалска општина, сама себи бира господара¹. Управљање Херцег Новим од стране Светог римског царства од 1797. до 1806. познато је као Прва аустријска управа.

Руска управа у Боки и Далмацији 1806-1807. стекла је симпатије становништва у Боки, али и Далмацији, због поштовања локалних аутономија и старих привилегија. Царски изасланик Стефан Санковски упутио је 18. фебруара 1807. писмо² комунитадама истичући њихове заслуге и гарантујући им аутономију: „и зато нико да нема тицати у ствари од комунитади од другие људи и заповједат вер пука“.

Француска је управљала Херцег Новим од 1807. до 1814. када су Боку запосјеле аустријске војне снаге. Бечким конгресом 1815, Бока је припала Аустрији у саставу покрајине Далмације са административним сједиштем у Задру. Од 1816. Далмација је подијељена на пет округа: Задар, Сплит, Дубровник, Макарска и Котор. Херцегновска општина се налазила у округу Котор. Аустрија је све промјене у управи и судству уводила постепено, укидајући наслијеђене покрајинске и општинске управе. Од 1. јануара 1816. у Боки Которској и Далмацији на снази је аустријски Грађански законик из 1811³. Управитељ Далмације Томашић

¹ Максим Злоковић, Херцег-Нови од пада Млетачке републике до Бечког конгреса (1797-1815), *Бока : зборник радова из науке, културе и умјетности*, Херцег Нови, 1972, 4, 35.

² АСАНУ, 7941/II-38 (17).

³ Максим Злоковић, Херцег-Нови од Бечког конгреса до 1830. год, *Бока : зборник*

издао је 23. августа проглас којим оснива Окружно поглаварство у Котору⁴. У которском округу дјелују три котара: Котор, Херцег Нови и Будва. Док је у которском и будванском котару било више општина, у херцеговском је била само једна, херцеговска. Управитељ Далмације имао је војну и цивилну власт. У Херцег Новом је успостављена Царско-краљевска претура која је имала судско-политичку и управну власт, док је општинска власт имала мало овлашћења. Службени језик је италијански. Све то, али и тешка економска ситуација па чак и глад, изазвало је незадовољство народа. У таквим условима било је оправдано да херцеговска општина на сваки начин покуша да побољша свој и материјални положај народа.

Управа херцеговске општине настојала је да задржи старе привилегије и под Аустријом, односно тзв. Другом аустријском управом, што је било изузетно тешко. О једној значајној повластици Топалске комунитаци говори молба⁵ коју је херцеговска општинска управа (*Ces. Reg. Comunita in Castel Nuovo*) упутила Високој Царско-краљевској влади за Далмацију, Албанију и Дубровник 15. септембра 1815⁶, тражећи њено поновно увођење. Молба је повраћена тек 16. јула 1820. и зато се налази у општинским документима за 1820. годину.

Општинска власт, у молби, подсјећа да је Општина формирана 1718. и да је за вријеме Венеције примала сваке године 120 дуката и 1610 венецијанских стара соли. Један стар (*statio*) је мјера за запремину и износила је 83,3172 литра⁷. Ова примања служила су за функционисање администрације и Општине и била су изузетно значајна. Со је био артикал од жиботне важности, а њена производња на источном Јадрану у XVIII вијеку није могла да подмири потребе становништва и морала се увозити. Со се дијелила у зависности од броја чланова породице, о чему нам говоре *note od соли* које представљају попис становништва Топалске комунитаци⁸.

Како се наводи у молби, након пада Венеције 1797, аустријска власт наставила је да додјељује Општини исти износ од 120 дуката и 1610 стара соли. Француска власт (од 1807) укинула је ова примања. Управа Општине надала се да ће успјети да поврати ове повластице толико значајне за функционисање Општине. Истицали су трошкове града на граници, који су били знатни.

радова из науке, културе и умјетности, Херцег Нови, 1973, 5, 54.

⁴ Frane Ivković, *Ustroj uprave u Boki Kotorskoj od francuske uprave 1807. do kraja druge austrijske uprave 1918. godine*, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 53/2011, 195.

⁵ АХН, ОХ-162 (1820), док. 760.

⁶ На документу је преправљана година 1816. у 1815.

⁷ Milivoj Milošević, *Bokeljske tartane XVIII stoljeća*, *GPMK*, XVI, Kotor, 1965, стр. 40.

⁸ *Note od соли Топалске комунитаци* објавио је Горан Ж. Комар, *Херцеговски ћирилични пописи (1750-1826)*, Друштво за архиве и повјесницу херцеговску, Херцег Нови, 2011, 7-119.

У молби износе стање локалне власти на почетку Друге аустријске управе. Управу су сачињавали капетан, четири суђе (судије), писар (*cancelliere*) и курир (*cursor*). Управа није посједовала своју општинску зграду. У општинској архиви налази се уговор⁹ о најму куће између Ханибала Буровића (*Annibale Burovich*) и Царско-краљевског начелника херцеговске општине (*Capo della Comune di Castel nuovo*) од 1. новембра 1817. Буровић је издао своју кућу која се састојала од двије собе, једне сале и кухиње за општински уред. Уговор су потписали Ханибал Буровић и начелник Никола Ђучић.

Никола Ђучић, начелник херцеговске општине на почетку Друге аустријске управе
(слика се налази у Градском музеју „Мирко Комненовић“)

⁹ АХН, ОХ-160 (1818) док. 1.

Општина се граничила са Османским царством. На граници је био успостављен санитарни кордон који је Општина контролисала о свом трошку. Услјед појава заразних болести у сусједним земљама (Османско царство), сеоске страже (ронде) су биле дужне да сваку особу која пређе границу спроведу у Лазарет гдје је та особа требала да проведе одређено вријеме (контумацију). Највећа опасност пријетила је од куге која се појављивала у Османском царству. У зависности од опасности од заразе, на граници је владао блажи или строжији режим. Санитарни кордон аустријска монархија успоставила је још 1699¹⁰. Из дописа¹¹ о организацији Санитарног кордона у херцеговској општини од 1817, видимо да је на њеној територији било бар десет пунктова и стражарских мјеста:

Vratlo;
Mocrine;
Ponique;
Marigna;
Niva;
Driesno;
Sdriello;
PrisciekaKodLovza;
Cagagne;
Pochivallo;
Baicovina;
SpassovKerst.

У свим објектима било је предвиђено да борави бар четворо или више људи. У Херцег Новом су 1825. била два хирурга: Александар Горакућа и *Giovanni Nutrizio, Chirurgo Sanitario*¹², који је имао дужност при санитарном кордону.

У поменутој молби се наводи да је Општина имала трошак секретара, гласника који је обављао послове по наређењу општинске, и посебно територијалне и санитарне управе, као и отпремања барке за Котор. Због свог положаја на граници чести су били проласци војске и војних службеника, што је био додатни трошак. Поред редовних, Општина је увијек имала и ванредних издатака.

Циљ молбе био је повраћај старих привилегија, односно примања, или добијање новчане помоћи како би се превазишао тежак положај у којем се Општина налазила након Наполеонових ратова. Народ је био

¹⁰ Зоран Николић, Карантин 150 година радио на граници Београда и Земуна, *Вечерње новости*, 29. март 2020, 14.

¹¹ АХН, ОХ-159 (1817), док. 649.

¹² *Almanacco provincial della Dalmazia per l' Anno 1825*, Zara, 237.

осиромашен и исцрпљен, а поморство које је доносило значајна примања је тешко страдало.

Молбу су потписали капетан Никола Ђучић и суђе Јоаким Жарковић, Ђорђе Поповић, Јован Павковић и Петар Сушић. Управа се још потписивала титулама комунитади, односно капетан и суђе. Никола Ђучић, поморски капетан и бродовласник, обављао је дужност капетана Општине херцеговске у првим годинама (Друге) аустријске управе. Иако су Новљани наставили да користе титуле комунитади, Аустрија их је увијек ословљавала по свом закону, начелника *capo comunale*, а његове помоћнике *aggiunti comunali*. Ускоро су и сами представници новске власти били приморани да у преписци и на састанцима користе званичне титуле.

Молба херцеговске општине за повраћај старих привилегија из 1815. је значајна из више разлога. Прво, потписници говоре о примањима која је имала Топалска комунитад за вријеме владавине Венеције и тзв. Прве аустријске управе 1797-1806. Примања су била изузетно значајна за функционисање администрације и снабдијевање народа и подразумијевала су два главна ресурса за опстанак, а то су дукати и со. Друго, потписници наводе да је тадашња аустријска херцеговска општина наследник Топалске комунитади, односно Топалске општине, што говори о њеном континуитету упркос промјени имена. Треће, молба доноси неколико значајних података о управи, раду и трошковима Општине на почетку Друге аустријске управе. Представници Општине користили су титуле топалске комунитади, капетан и суђе, покушавајући да наставе њену традицију. Иако је молба повраћена и није усвојена, то не умањује њен значај. Упућена је у вријеме након Наполеонових ратова кад је аустријска власт прогонила многе Новљане и Бокелје због сарадње и привржености Русији и Црној Гори. Почетак аустријске владавине до 1848. карактерише апсолутизам и губитак многих права херцеговске општине и народа. Молба потврђује упорност њених представника у настојању да се поврате некадашње привилегије и обезбиједи финансирање администрације у циљу побољшања тешке економске ситуације. Чињеница да је молба повраћена тек након готово пет година, јула 1820. године, потврђује да су аустријске власти, користећи административну неажурност, успоравале сваку могућност напредовања и развоја Боке Которске.

Транскрипт оригиналног документа и превод урадила је Анита Мажибрадић, архивиста у пензији:

Fin dall' anno 1718 la Comunita di Castel Nuovo riconosce la sua fondazione. Durante la ex Veneta Aristocrazia ha sempre percepito dalla Sovrana Grazia cento venti Ducati Veneti, e mille seicento dieci staia salè all' anno per far fronte alle spese che pell' amministrazione dell' appogiatole incarico necessariamente incontrata. Doppo l' abdicazione dell' ex Veneto Governo dedicatasi spontaneamente sotto gli

auspicii della Vitrice Aquila Austriaca nel 1797. fu mantenuta fedelmente tanto nel percepimento delli 120 Ducati, come delli 1610 Staia Veneti di Sale all' anno. Cessata la di Lei prosperità colla cessazione dell' Austriaco Governo in questa Provincia, e ridotta suddita dell' Governo Francese pel trattato de Presburgo, mentrechè le ha cessato il percepimento di questa Grazia, le si è accordato però il beneficio del Dazio Consumo a Sua esclusione, e particolare utilità come e in piena cognizione a codesto Eccelso Imperiale Regio Governo. Svoltasi da quel ferreo gioco che l' opprimeva, e coperta di bel nuovo delle Splendide Insegne del Titolo del Secolo, a buon diritto si fiducia di essere guardata dalla Sovrana Clemenza, con quella medesima con cui la Generosità Sua si è degnata di contemplarla all' epoca fortunata del primo suo Vassallaggio verso l' Augusta Sua Persona. Ella è composta dal Capitano da quattro Giudici dal Cancelliere e da un cursore. Non avendo Casa comunale le conviene appiggionare uno stabile, e quindi soggiacere a un affitto, tra il dispendio del Cancelliere, de' Barcheggi per Cattaro lorchè cade de prodursi all' Intendenza, quello dei Messi lattori dei Plichi diretti alle Pubbliche Autorità, quello del cursore nel presentare li ordini di servizio comunale e specialmente sanitario a Territoriale; quello delle pubbliche feste e spettacoli ed' altre spese imprevedute. Trovandosi al Confine Ottomano e sottoposta al Cordone sanitario lochè le porta un dispendio. Come Piazza de Frontiera e soggetta al Passaggio delle Truppe, ed' alli alloggi Militari. E per l' una o per l' altra di queste cause di continuo dispendio. Non provedata di alcun Pubblico Mezzo merce di cui riparare al passivo, le conviene in contrare de Debiti, perchè il Pubblico Servizio non restasse arrenato e perchè l' amministrazione della cosa Pubblica non sentisse pregiudizio. Ciò fatto, non trascura, però di presentare a codesto Eccelso Imperiale Regio Governo l' economica sua posizione.

Raccolta, quindi in ossequio implorato riverentemente che siale assegnato il percepimento annuo delli 120 Ducati e dell' 1610 staia di sale, ritraibili dal momento dell' Ingresso delle armi Sovrane in Provinzia, oppure in difetto che sia provedata in modo di poter sostenersi nelle umilianti indispensabili sue passività.

Se pero cotesto Eccelso Governo non riputasse di discendere sul momento ad' una providenza permanente, e stabile, supplica in tal caso la comunità postalante che siale intanto accordato provisoramente, e fino alla rressoluzione deffinitiva sul proposito un assegno con cui far fronte alle spese stesse, giachè altrimenti non saprebbe d' onde incontrarle, ed il Pubblico Servizio rimarebbe pregiudicato.

Dalla Cesarea Reggia Comunita in
Castel Nuovo, 15. settembre 1815.

Nicolo Giucich, capitano
Giovacchino Xarcovich, giudice
Giorgio Popovich, giudice
Giovanni Pavcovich, giudice
Петар Сушић, суђа

Од 1718. године Општина Херцег Нови препознаје своје постојање. За вријеме бивше аристократске Венеције, милошћу њене власти, редовно је примала 120 венецијанских (млетачких) дуката и 1610 стара соли годишње како би превазишла трошкове са којима се (општинска управа), због датих задужења, нужно сријетала. Након одрицања од бивше венецијанске владе, добровољно се ставивши 1797. године под покровитељство побједничког аустријског орла, добила је сигурно издржавање од само 120 дуката као и 1610 стара венецијанске соли годишње. Како је прекинуто њено напредовање са престанком аустријске власти у овој Покрајини, и пошто је сведена на подаништво француској власти због (закљученог) мировног уговора у Пресбургу (Братислава) и, пошто су у међувремену престала примања, царском милошћу јој је ипак одобрена повластица укидања царина без разлике и посебан приход, како је то вашој високој краљевској власти сасвим познато. Ослободивши се (француског) јарма који је општину угњетавао, поново је под заштитом величанственог знамења владара вијека; с пуним правом се узда да ће је милостиви владар сачувати истом помоћи којом је Његова племенитост указала част и односила се према општини у (оно) срећно доба њеног вазалства према узвишеној царској личности. Херцеговска општина састоји се од капетана (начелника општине), четири судије, канцелара (писара) и једног курира. Пошто општинска управа нема своју општинску кућу, треба јој, дакле, да унајми једну зграду, чиме је присиљена на плаћања најма, на плаћање писара, на трошкове превоза чамцем до Котора приликом потребе да се појави пред финансијском влашћу, на плаћање људи који доносе препоручену пошту за државну власт, на плаћање курира у служби разношења наредби комуналне службе, нарочито здравствене службе за безбједност, на трошкове приликом државних свечаности, приредби и на друге непредвиђене трошкове. Пошто је град на граничној територији и изложен проласку војних трупа и потреби смјештаја војске, то је и због једне и друге околности изложена сталном трошку. Како (херцеговска општина) не располаже никаквим јавним новчаним средством да поправи стање дуга, мора да се поново задужи, како не би доживјела застој и како управа општинске службе не би била окривљена. Ако до тога (задужења) дође, општина неће пропустити да тамошњу Високу царско – краљевску владу упозна са својим економским положајем.

Окупљени (сабрани), дакле, с пуним поштовањем, смјерно молимо да нам се додијели годишњи износ од 120 дуката и 1610 стара соли, (али) рачунајући од дана уласка царске (аустријске) војске у Покрајину, или пак, да се општина у оскудици збрине, како би се могла одбранити од понижавајуће неопходних дугова.

Ако, пак, ваша висока влада није сматрала за потребно да се одмах

трајно и сигурно постара (за херцеговску општину), у том случају општина моли да јој се у међувремену, до дефинитивне одлуке о помоћи, привремено додијеле новчана средства којима би се изборила са трошковима, с обзиром на то да општина, иначе, није упућена докле ће их имати, и јавна служба би остала оштећена.

*Од Царско – Краљевске Општине у
Херцег Новоме 15. септембра 1815.*

*Никола Ђучић, капетан
Јоаким Жарковић, судија
Ђорђе Поповић, судија
Јован Павковић, судија
Петар Сушић, судија*

Fin dall'anno 1713 (la Comunità di Castel Nuovo riconosce la sua fondazione). Durante l'ex Veneta Aristocrazia ha sempre percepito dalla Sovrana Grazia Cento venti Ducati Veneti, e mille seicento dieci Maia Sale all'anno per far fronte alle spese, che nell'amministrazione dell'appoggiatole incarico necessariamente incontrava. Dopo l'abdicazione dell'ex Veneto Governo dedicatassi spontaneamente sotto gli auspici della Vittoria Aquilone Austriaca nel 1797 fu mantenuta fedelmente tanto nel percipimento dell'120 Ducati, come dell'1610 Maia Veneti di Sale, all'anno. Cesata la di Lei prosperità colla Espansione dell'Austriaco Governo in questa Provincia, e ridotta suddita del Governo Francese, nel trattato di Presburgo nel mentre che le ha cessato il percipimento di questa Grazia, le si è accordato però il beneficio del Dazio Consumo a sua esclusione, e particolare utilità, come è in prima cognizione a codesto Eccelso Imperiale Regio Governo, scioltasi da quel ferreo giogo che l'opprimeva e coperto di bel nuovo delle splendide Insegne del Sile del Secolo, al buon diritto si fiduciasse di essere guardata dalla Sovrana Clemenza, con quella misericordia, con cui la Benignità Sua si è degnata di contemplarla all'epoca fortunata del primo suo Vassallaggio verso l'Augusto

la Succ^a Persona. Ella è composta dal
 Capitano da quattro Giudici dal Cancelliere
 e da un Corsore. Non avendo Casa comuna-
 le le conviene appigionare uno Stabile, e
 quindi soggiacere a un affitto, ha il dispen-
 do del Cancelliere, de' Barcheggi per Cattar
 lorchè cade di procacciare all'Intendenza, quelle
 dei Messi lattori dei Pichi diretti alle
 Pubbliche Autorità, quello del Corsore nel
 presentare li ordini di servizio comunale e
 Specialmente Sanitario e Territoriale; quello
 delle pubbliche feste, e Spettacoli ed altre spe-
 se imprevedute. Trovandosi al Confine Ottomano
 e sottoposta al Cordone Sanitario locchè le
 porta un dispendio. Come Pietra di Frontie-
 ra è soggetta al Passaggio delle Truppe, ed
 alli alloggi Militari. E per l'una, o per
 l'altra di queste Cause di continuo dispendia.
 Non provveduta di alcun Pubblico Mezzo
 merce di cui riparare al passivo le conviene
 incontrare de' Debiti, perchè il Pubblico Servi-
 zio non restasse arretrato, e perchè l'Ammi-
 nistrazione della cosa Publica non sentisse
 pregiudizio. Ciò fatto non trascura però di
 presentare a codesto Eccelso Imperoria-
 le Regio Governo l'economica sua posi-
 zione.

Raccolta quindi in osequio implora
 reverentemente che siale assegnato, il peri-
 pimento

pimento annuo delli 120 Ducate, e delli 1610
 staja di sale, ritraibili dal momento dell'
 Ingresso delle armi Sovrane in Provincia,
 oppure in difetto che sia proceduta in ma-
 do di poter sostenerci nelle umilianti indis-
 pensabili sue passività;
 Se però questo Eccelso Governo non re-
 putare di discendere sul momento ad una
 provvidenza permanente, e stabile, supplica
 in tal caso la comunità postulante che
 sicile intanto accordato provvisoriamente, e
 fino alla risoluzione definitiva sul proposito
 un appegno con cui far fronte alle spese stupe-
 ganti, altrimenti non saprebbe d'onde in-
 contrarle, ed il Publico Tesoraro rimarrebbe pregiu-
 dicato.

Dalla Ces. Reg. Comunità in
 Castel Nuovo, 15 Settembre 1815

Nicola Giacchè Cap
 Gioachino Xaroin R. giudice
 Giorgio Copponi giudice
 Giovanni Pacioni giudice
 Nicolo' Comita R. Cap